

มูลเหตุแห่งการจัดตั้งพระคลังสินค้า

ลักษณะการค้าขายกับต่างประเทศของไทย

การค้าขายกับฝรั่งทางตะวันตก เริ่มมีขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๗๒) ชาวโปรตุเกสเป็นชาติแรกที่เข้ามาค้าขายติดต่อกับประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๔ ต่อมา

โปรตุเกสมาค้าขายทางตะวันออก มีเรื่องวิวาทกับเจ้าเมืองมะละกา จึงเข้าตีเมืองมะละกา ซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของไทยมาก่อน อัลบูเกอร์ก แม่ทัพเรือโปรตุเกสในภาคอินเดียตะวันออก ได้ทราบข่าว เมืองมะละกาเริ่มเป็นเมืองขึ้นของไทย จึงแต่งตั้ง ควตเต เฟร์นันเด (Duarte Fernandez) เป็นทูตนำเครื่องบรรณาการมายังกรุงศรีอยุธยา เพื่อถวายแด่พระเจ้าแผ่นดินไทย และให้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบว่า พระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสขอเจริญทางพระราชไมตรีด้วย ถ้าหากโปรตุเกสตีมะละกาได้แล้วจะให้สิทธิพิเศษในการค้าขายยังเมืองนี้แก่ไทย อัลบูเกอร์กได้ฝากทูตนี้มากับเรือสำเภาจีน ควตเต เฟร์นันเด เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๔ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้ทรงส่งคณะทูตตอบแทนไปยังมะละกา ความสัมพันธ์ทางการค้าขายระหว่างไทยกับโปรตุเกส ณ เมืองมะละกาก็เริ่มมีขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครราชสีมาประพันธ์ ประวัติการทูตของไทย (โรงพิมพ์พระจันทร์ พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๑) หน้า ๔

สงวน อึ้งคง สัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ (โรงพิมพ์อักษรบริการ พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๔) หน้า ๒๗๔-๒๗๕ (อ้างหลักฐานจากสมเจ็ย อนุมานราชชน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา หน้า ๒; สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระอธิบายในหนังสือ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ ตอน ๑ หน้า ๔๗๖-๔๘๔;

John Churchill, Collections of Voyages Vol.4., p.92)

Wood, A History of Siam (Bangkok : Chalermnit Bookshop, 1959)

ใน พ.ศ. ๒๐๕๕ (ค.ศ. ๑๕๑๒) มีรันดา อาเซเวโด (Miranda de Azevedo) ทูตโปรตุเกส
ก็ได้เดินทางมายังกรุงศรีอยุธยา และใน พ.ศ. ๒๐๕๕ (ค.ศ. ๑๕๑๒) อัลบูเกอริก (Albuquerque)
ก็ได้ส่งควตเต เดอ โคเอโย (Duarte de Coelho) มายังกรุงศรีอยุธยา เพื่อทำสัญญาพันธ-
ไมตรีกับไทย ผสมของสนธิสัญญา^๑นี้คือ โปรตุเกสได้รับอนุญาตให้เข้ามาตั้งบ้านเรือนและค้าขายได้ใน
กรุงศรีอยุธยา ตะนาวศรี มะริด ปัตตานี และนครศรีธรรมราช^๒

ต่อจากโปรตุเกส ฝรั่งเศสต่าง ๆ ก็เริ่มเข้ามาติดต่อกับค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏว่า

ฮอลันดา หรือฮัตตา เข้ามาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๑^๓ อังกฤษ พ.ศ. ๒๑๕๕ เดนมาร์ก พ.ศ. ๒๑๖๓^๔

^๒ Wood, เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๕๕, สงวน อึ้งคง เรื่องเดียวกับเชิง
อรรถที่ ๑ หน้า ๒๖-๒๗ ใจความตามสัญญาฉบับนี้ว่า โปรตุเกสรับจะจัดหาปืน และกระสุนดินดำ
ให้ไทย และยอมให้ไทยไปตั้งหลักแหล่งที่เมืองมะละกาได้ ฝ่ายไทยจะอำนวยความสะดวกในการค้า
และให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ แก่ชาวโปรตุเกสในไทย นอกจากนี้ยังยอมให้ชาวโปรตุเกสเข้ามาตั้งหลัก
แหล่งท่ามาหากินในประเทศไทยได้ และให้ปฏิบัติกิจการศาสนาได้โดยเสรี (อ้างจาก Dr.

Joaquim de Campos, Early Portuguese to Thailand. p.6)

“สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไทยรบพม่า, ประชุม
พงศาวดารภาค ๒ (โรงพิมพ์อักษรบริรักษ์, พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๕) หน้า ๒๒๕ แต่ในวินิจฉัยตรอนสุมัน
เรื่อง "ภาณีอากร" หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่า ฮอลันดาเข้ามา พ.ศ. ๒๑๕๖ แต่ที่จริงแล้วเข้าใจ
ว่าคงจะเป็น พ.ศ. ๒๑๔๑ มากกว่า เพราะปรากฏว่า สมเด็จพระเอกาทศรถส่งคณะทูตไปเจริญทาง
พระราชไมตรีกับฮอลันดาใน พ.ศ. ๒๑๕๐ แสดงว่าการค้าขายควรจะมีมาก่อนหน้านั้น

“หลวงวิจิตรวาทการ "ภาณีอากร" วินิจฉัยตรอนสุมัน (โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี
พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๕) หน้า ๗๕

ชาวต่างประเทศคงจะได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยมาก จนกระทั่งมีกฎหมายเกี่ยวข้องกับอยู่หลายลักษณะด้วยกัน เช่น ในกฎหมายพระอัยการอาญาหลวง ปรากฏข้อความว่า

...ศุภมัตถุ ๕๗๖ กุรณัษฏว น้อศก อาสุชมาศ ...พระบาทสมเด็จพระเจ้าเอกาทศรรฐอิศรบรมนารถบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว...จะให้มิสุขแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินในขอบันตเสมาอาณาเขตมิให้มีผู้กันเกราชกรราชบาทชมแห่งที่รับฟังแต่งล่วงเกินกันได้แลไพร่ฟ้าข้าขอบันตเสมาทุกวันนี้ประกอบด้วยราศโทะ โมะทะโละ มิได้กั้วแก่บาบละอาบแก่บาบ เห็นนานาประเทศฝรั่ง อังกฤษ ฝรั่ง อินเดีย ญวน มลายู แขก กวย แกว ประกอบไปด้วยทรัพย์สินอันมาก แลไท มอญ ทุกวันนี้ ยกยูกสาวหลานสาวให้เป็นเมียมฤดาภิธิดีถือผิดเป็นชอบ แลละฝ่ายสัมมาภิธิดีเสีย แลบุตรอันเกิดมานั้นก็ถือพะไปตามพ่อก็จจากันไปสู่อบายกุมเสีย แลมันจเอากิจการบ้านเมืองไปแจ้งแก่นานาประเทศฝรั่ง พระองค์พร้อมไปด้วยมุขมนตรี จึงมีพระราชโองการมาทพระบัญชาสำหรับสั่งแก่ขุนศรีพรตราชโกษาธิบดี อภัยพิโรธบรากรมมาตุ ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกาบัญญัติไว้ ว่า เตนี่สืบไปเมื่อหน้า

มาตราหนึ่ง ราษฎรข้าแผ่นดินชายหญิงไทยอน บมียาบมิกั้วพระราชาอาชญา พระราชกำหนดกฎหมาย เหนพิศุคเข้าของเงินทองของมฤดาภิธิดีอันมาค้าขายแต่ชานาประเทศนอกคานต่างแดน แลยกยูกสาวยกหลานสาวให้เป็นเมียฝรั่ง อังกฤษ อินเดีย ญวน มลายู อันทางศาสนา แลให้เข้ารีตถืออย่างมฤดาภิธินอกพระศาสนา ท่านว่าผู้นั้นเป็นเส้นหนามในแผ่นดิน แลมันเอาใจไปเพื่อแม่แก่บระจามิตฆ่าก็กัศุฎุมุร้าย ท่านให้ลงโทษ ๒ สถาน ๆ หนึ่ง

- คือ ให้พันคอริบเวือน
 - ให้จำใส่ตรไวกว่าจชาย
 - ให้รับราชขาดแล้วเอาตัวลงหย้าข้าง
 - ให้ไหมจตุรคุณ
 - ให้ไหมศรีคุณ
 - ให้ไหมทวีคุณ
- ๖ อย่าให้ดูเยี่ยงกัน...^๕

ในกฎหมายลักษณะเดียวกันอีกตอนหนึ่งใจความว่า

...มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัว ทรงบัญญัติให้ซื้อขายสิ่งของตามถนนทะเลาด และผู้น้อย
 ขายทำเกินพระราชบัญญัติไว้ มิได้ซื้อขายตามถนนทะเลาด มักก็อยู่ขายแพนนอก
 พระราชบัญญัติ ท่านว่า เสด็จพระราชอาญา ให้จำใส่ชื่อไว้สามวัน แล้วเอาไปประจาน
 จนวนทะเลาดแล้วให้ทวนค้ายไม้ทวาย ๕๕ ที อย่าให้ดูเยี่ยงกัน ถ้ากำนันทะเลาด
 มิได้กำชับว่ากล่าว ละให้ถูกทะเลาดผู้น้อยขายแพนกว่าถนนทะเลาดอื่นพระเจ้าอยู่หัว
 ทรงบัญญัติห้ามไว้ให้เอากำนันทะเลาดจำใส่ชื่อไว้สามวัน แล้วทวนค้ายไม้ทวาย ๑๕
 ที

อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวห้ามมิให้ซื้อขายสิ่งของต้องห้ามแก่ผู้มาค้าในเมือง และมีขึ้นซื้อขาย
 แลส่งออกไปนอกคานต่างแดน แลขุนมนนายอนาพยาบาลผู้ใดใครของมัน ฐูเห็นเป็นใจ
 ค้ายมันมิได้เอามาว่ากล่าวพิคฤต ท่านให้ลงโทษขุนมนนายอนาพยาบาล และมีผู้ส่งสิ่งของ
 ต้องห้ามออกไปซื้อขายนอกคานต่างแดนนั้นมิโทษ ๒ สถาน ถ้าทรงพระกรุณาไปทอดเกล้า
 บให้ฆ่าก็เสีย ให้เอาสิ่งของนั้นตั้งไหมจตุรคุณ แลผู้นั้นฐูเห็นเป็นใจ แต่ว่ามีได้เอามา
 ว่ากล่าวพิคฤตให้ทราบ ครั้นพิจารณาเป็นดีว่าฐูเห็น ท่านให้ทวนแล้วให้ไหมทั้งผู้ผิด
 อนึ่งกำนันทะเลาดมิได้กำชับตรวจตราว่ากล่าว ละเลยเสีย จนถูกทะเลาดเอาสิ่งของ

^๕ กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔ (องค์การฯ ของคุรุสภา พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๖) หน้า ๗๗-๗๘

ต้องห้ามซื้อขายไปต่างประเทศต่างแดนได้ ท่านให้เอากำนันตระหลาดลงโทษทวนด้วยไม้
ทวาย ๕ ที จำใส่ขื่อไว้สามวัน แล้วเอาไปประจานจนรอบตระหลาด แลให้ใหม่ลา
หนึ่งโดยรวางมิได้กำชับตรวจตราว่ากล่าวลูกตระหลาดนั้น

มาตราหนึ่ง แยกพรหมเขยวนประเทศฝรังอังฤษ จีนจาม วิลันดา ฉวา มลายู
กวย ขอม พม่า รามัญ เข้ามารู้โพธิสมภารก็ดี เข้ามาค้าขายทางบกทางเรือก็ดี ให้
ชาวพระทวารด่านคอย เจ้าพนักงานตรวจตราดูดีแล้วราย เกบเครื่องสาตราวุธไว้
อย่าให้เที่ยว เตรีวสอบลักซื้อขายกฤษณา ฝาง ดีบุก ถ้าลูกค้าต้องการสิ่งใดให้บอก
แก่ลามาพนักงาน ถ้าต่างประเทศลูกค้าจะยatraไปทางบกก็ดี เมื่อสำเภาจะยatraก็ดี
ให้เจ้าพนักงานตรวจตราดูสิ่งของต้องห้าม ผู้คนซึ่งสอบลักขุม่อนภาไปนั้น ถ้าเจ้า
พนักงานละเมิดเสียให้ลูกค้าพินิจหาเอาผู้คนเข้าแผ่นดิน สิ่งของต้องห้ามไปได้ ท่านว่า
เจ้าพนักงานชาวด่านคอยทวาร เสด็จให้ลงโทษ ๒ สถาน ส่วนประเทศลูกค้านั้นให้ลง
โทษตั้งโจร ให้ลามาพนักงานชาวด่านคอยรู้เห็นเป็นใจช่วยให้ลงโทษถึงตาย... ๒

ความที่ยกมาข้างต้นนี้ ศุภมัตถุ ๑๙๑๖ จะเป็นศักราชอื่นไปไม่ได้นอกจากพุทธศักราช
และในพระอัยการอาญาหลวงนี้เองในบางแห่งบอกชัดว่าเป็น ศุภมัตถุ พุทธศักราช แปลว่าใช้
พุทธศักราชตลอดมา ๗

แต่พุทธศักราช ๑๙๑๖ ไม่ใช่รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถซึ่งเริ่ม พ.ศ. ๒๑๔๔ ถ้าจะ
หารัชกาลให้ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๑๖ ก็เป็นรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระ-
ยา) ก่อนรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒
พวกฝรั่งยังไม่มีในเมืองไทยเลย พวกโปรตุเกสจึงเป็นฝรั่งพวกแรกที่เข้ามาค้าขายในเมืองไทย

๒ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๕ หน้า ๓๖-๓๗

๗ หลวงวิจิตรวาทการ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๕ หน้า ๓๗

ก็เข้ามาใน พ.ศ. ๒๐๕๔ ดังนั้นกฎหมายที่ออกลงโทษคนที่ขโมยลูกสาวหลานสาวให้เป็นเมียฝรั่ง อังกฤษ
 วิลันดานั้น ต้องออกภายหลัง พ.ศ. ๒๐๕๕ อาจจะเป็นในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถจริง ๆ ก็ได้
^{หรือก่อนหน้านั้นก็ได้}
 เพราะปรากฏว่ามีกฎหมายบางฉบับที่ออกภายหลังรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถยังอ้างพระนาม
 สมเด็จพระเอกาทศรถ เช่น กฎหมายที่ออกในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม สมเด็จพระเจ้า
 ปราสาททอง ก็อ้างพระนามสมเด็จพระเอกาทศรถ^๕

สำหรับใจความในกฎหมายนี้ ตามความในมาตราต่อมาแสดงว่า ตำแหน่งกำนันตลาดได้มี
 มาช้านาน มีมาตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏ มีอำนาจ เป็นอยู่ กับภายในตลาดตามพิทักษ์ที่รัฐบาลตั้งไว้
 และคอยตรวจตราห้ามปรามมิให้มีการซื้อขายสิ่งของต้องห้าม

นอกจากนี้ยังปรากฏว่า ในกฎหมายลักษณะเดียวกันอาจ เป็นในรัชสมัยสมเด็จพระมหา
 จักรพรรดิจริง ๆ ตามที่ปรากฏในพระอัยการก็ได้ เนื่องจากปรากฏว่าในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 มีลูกค้านิชเข้ามาค้าขายในกรุงศรีอยุธยา มาก ดังมีข้อความในพระราชพงศาวดารกล่าวไว้ว่า
 "... ครั้งนั้นพระนครศรีอยุธยาไพศาลสมบูรณ์ ด้วยมีช้างเผือกพลายทั้งถึงเจ็ดช้าง พระเกียรติยศ
 ปรากฏไปในนานาประเทศทั้งปวง มีกำนันลูกค้าฝรั่งเศษ เมืองอังกฤษ เมืองวิลันดา เมืองสุรัต
 และสาเกาจีนเข้ามาค้าขาย เป็นอันมาก..."^๕ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถวัญ
 ราชานุภาพทรงแสดง ความเห็นว่า ในรัชกาลนั้นเรือลูกค้าฝรั่งเศษ อังกฤษ วิลันดา ยังไม่มีออกมา
 ค้าขายทางประเทศตะวันออก การค้าขายยังอยู่ในมือพวกโปรตุเกสชาติเดียว แต่เรือลูกค้าเมือง
 สุรัต ชาวอินเดีย คงจะไปมาค้าขายถึงกันนานมาแล้ว^๖

^๕ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๗ หน้า ๗๘-๗๙

^๖ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ ตอน ๑ (โรงพิมพ์ชาญชัย

พระนคร พ.ศ. ๒๔๕๕) หน้า ๒๕๘

^๗ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๘ หน้า ๘๒๒

ในกฎหมายลักษณะอาชญาหลวงในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ มีใจความห้ามการ
ซื้อขายสิ่งของต้องห้ามคล้ายคลึงกันกับพระอัยการในปี ๑๙๓๖ ว่า

...วันพระพฤหัสบดีเดือนห้า แรมสิบค่ำจอนักสัตวตวินศก พระมหาจักรพรรดิทรงบรรพ
มิกะมหาราชาธิราช...ให้ตราพระราชบัญญัติค่านับนี้ไว้เมื่อหน้า

มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวท่านห้ามมิให้ซื้อขายสิ่งของต้องห้ามแก่ผู้มาต่างเมือง
ต่างแดน ถ้าผู้ใดทำบังอาจขึ้นซื้อขายท่านเมื่อพระราชกำหนด ท่านให้ลงโทษผู้นั้นด้วยไม้
ทวน ๕๐ ที แล้วประจานจนรอบตระหลาดนั้นกลับมาจำใส่ชื่อไว้ ๓ วัน แล้วให้ไหม
จักรกฤษณ์ แล้วอภัยไปแก่นายมัน ถ้าผู้บังอาจนั้นหมิ่นหลวมหมิ่นจา ขึ้นซื้อขายถึงสามครั้ง แล
จับได้ให้พิจารณาเป็นสัจให้เอาประจานรอบตระหลาด ๗ วัน แล้วให้พันคอริบเรือนจนถึง
ถ้าทรงพระกรุณาบอโฆมาตีไซ้ ให้ทวนด้วยสวดหนึ่ง ๕๐ ที เอาประจาน ๗ วัน จำใส่ชื่อ
ไว้ ๗ วัน แลให้เอาสิ่งของต้องห้ามนั้นตั้งใหม่จักรกฤษณ์ จึงให้อภัยไปแก่นายมัน...

อนึ่งกำนันตระหลาดผู้ใดรู้เห็นว่า ลูกตระหลาดบังอาจซื้อขายสิ่งของต้องห้ามแก่ผู้มา
ต่างเมือง แลแทนหมิ่นหลวมละให้ซื้อขาย ท่านให้เอากำนันตระหลาดมาลงโทษทวนด้วยสวด
หนึ่ง ๒๕ ที แลให้เอาประจานรอบตระหลาด กลับมาจำใส่ชื่อไว้สามวัน จึงให้เอา
สิ่งของต้องห้ามตั้งใหม่จักรกฤษณ์... ๑๑

แสดงว่าในสมัยนั้นเองได้มีกฎหมายห้ามซื้อขายสิ่งของต้องห้ามแก่ชาวต่างประเทศผู้มา
แต่ต่างแดนแล้ว การค้าขายในกรุงศรีอยุธยาคงจะเจริญรุ่งเรือง มีชาวต่างประเทศไปมาค้าขาย
มากจึงต้องมีข้อกำหนดห้ามดังกล่าว

นอกจากนี้ยังมีข้อความในกฎหมายอาชญาหลวงประโยคหนึ่ง หลังจากที่ห้ามลูกกำซื้อขาย

๑๑ กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔ เรื่อง เกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๔ หน้า ๘๖-๘๗

ภพณา ฝ่าย ที่บุก แล้วว่า "...ถ้าถูกใจต้องการสิ่งใดให้บอกแก่ลามพนักงาน..."^{๑๒} แสดง
 ว่าลักษณะการค้าผูกขาดเริ่มปรากฏขึ้นแล้ว มีทั้งสิ่งของของทามและ เจ้าพนักงานทำหน้าที่พิเศษ
 เกี่ยวกับการค้าขายโดยเฉพาะ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะพระคลังสินค้าได้มีขึ้นแล้วในสมัยนี้
 แต่ก็ไม่อาจทราบได้แน่นอนว่าจะเริ่มมีขึ้นในสมัยนี้หรือมีมานานแล้ว อย่างไรก็ตามดังได้กล่าวแล้ว
 ว่า พุทธศักราชในกฎหมายลักษณะอาญาหลวงกลาตเคลื่อน จึงไม่ทราบว่า กฎหมายดังกล่าวซึ่ง
 อ้างถึงลักษณะผูกขาดอยู่ในสมัยใดแน่ อาจจะเป็นในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ หรือสมัยสมเด็จพระ
 พระเอกาทศรถก็ได้

ในประวัติการค้าไทยของ สง่า กาญจนาคพันธ์ ได้กล่าวไว้ว่า

...คลังสินค้าเป็นที่เก็บรักษาของส่วยและอากร คงจะมีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดี
 อู่ทองแล้ว เพราะส่วยและอากรปรากฏว่าเป็นผลประโยชน์ของแผ่นดิน มีมาตั้งแต่สมัยนั้น
 แล้ว ดังปรากฏในกฎหมายซึ่งออกในแผ่นดินพระเจ้าอู่ทองหลายบทว่า ในกฎหมายลักษณะ
 โจรได้มีกล่าวถึงอากรว่า "มาตราหนึ่ง ละหนาท่วยหนองคสองปีบ่าง มีเจ้าของท่าอากร
 มาแต่ก่อน และมีผู้บังอาจชิงลงกะบังรังเผือกท่าเอาปลาในที่ท่าน ให้อาบรตาราคาอากร
 ตั้งใหม่ทวีคูณ ยกทุนอากรไว้เป็นหลวง เหลื่อนั้นเป็นสินไหม เป็นพิชัยถึง" และในกฎหมาย
 ลักษณะเบ็ดเสร็จก็กล่าวว่า "ถ้าผู้ใดก่อสร้างเล็กรังที่ไรที่นาเรือสวนนั้นให้ไปบอกแก่
 เสนานายระวางนายอากรเขียนโฉนดให้ไว้แก่ผู้เล็กรังก่อสร้างนั้นให้รู้"...

^{๑๒} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒๕ หน้า ๓๘

^{๑๓} สง่า กาญจนาคพันธ์ ประวัติการค้าไทย (โรงพิมพ์ชาวพาณิชย์ พระนคร พ.ศ.

แต่จอห์น แอนเดอร์สัน (John Anderson) กล่าวไว้ว่า "...สมเด็จพระเจ้าปราสาท-
ทองผู้แย่งชิงราชบัลลังก์ ดูเหมือนทรงเป็นผู้เริ่มต้นระบบการค้าผูกขาดของหลวง หลังจากที่พระองค์
ได้ขึ้นครองราชสมบัติใน พ.ศ. ๒๑๓๒ (ค.ศ. ๑๖๘๙) เพียงเล็กน้อย หรืออย่างน้อยที่สุดพระองค์ทรง
เป็นผู้ควบคุมการปฏิบัติตามระบบการค้าผูกขาดให้อยู่ในระดับหนึ่งยังไม่เคยรู้จักกันมาก่อน..."^{๑๔}
นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต๋องรวงราชนาฎาพทรงให้ความเห็นไว้ว่า ชาวต่าง-
ประเทศที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย มีโปรตุเกส ฮอลันดา จีน เป็นต้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน
ไทยทรงทำนุบำรุงเสมอหน้ากัน คือพระราชทานที่ให้ตั้งบ้านเรือนและทำมาหากินตามอัธยาศัย ตั้งให้
ผู้ที่เป็นหัวหน้าในชนชาตินั้นเองเป็นนายอำเภอ มีศเป็นหมื่นเป็นแสน สำหรับดูแลกล่าวกันและกัน
นำกิจทุกข์สุขของพว กชนชั้นเสนอต่อรัฐบาล พวกใดที่ประกอบการค้าขายก็ให้ขึ้นอยู่ในกรมท่า มีขุน-
นางเชื้อชาติชนพวกนั้นเป็นผู้ใหญ่ ดังเช่น พระโขนงราชเศรษฐีเป็นหัวหน้าจีน และพระจุฬาราชมนตรี
เป็นหัวหน้าแขก เป็นต้น บางพวกที่เป็นคนของบริพัตต์เปลี่ยนกันเข้ามาค้าขายไม่อยู่ประจำ เช่น
พวกฮอลันดาและอังกฤษ ก็โปรดให้จัดที่หลวงให้ตั้งห้างสร้างโรงสินค้าให้เช่า และตั้งผู้เป็นหัวหน้า
ให้มีศเป็นหมื่นเป็นแสน ตำแหน่งนายอำเภอของชนชาตินั้น ๆ สังกัดขึ้นอยู่ในกรมท่า ประเพณีเหล่านี้
มีมาแต่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๖๓— ๒๑๗๑) หรือบางทีจะก่อนนั้น^{๑๕}

^{๑๔} John Anderson, English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century, (London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd., 1890) p.253
อ้างจากหนังสือของ De la Loubère p.94, 338 "...The usurper Phra-chào Frasathong seems to have begun shortly after he ascended the throne in 1629, the system of royal monopolies, or at least to have accentuated it to a degree previously unknown..."

^{๑๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต๋องรวงราชนาฎาพ ไทยรบพม่า เรื่องเดียวกับ
เชิงอรรถที่ ๓ หน้า ๒๕๘

ตามข้อความดังกล่าว แสดงว่ามีกรมท่าเกิดขึ้นมาตั้งแต่แรกที่ชาวต่างประเทศ เช่น จีน และแขกได้เข้ามาค้าขายในไทยแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า กรมท่าค่อย ๆ มีการปรับปรุงมากขึ้นในสมัยต่อ ๆ มา และเมื่อมีชาวตะวันตกได้เข้ามาค้าขายในไทยมากขึ้น กฎข้อบังคับในการค้าขายก็คงจะทวีเคร่งครัดขึ้นทุกที จนกระทั่งเกิดมีลักษณะคลังสินค้าขึ้นคือมีการค้าผูกขาดของหลวง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ แต่จะเป็นสมัยหนึ่งสมัยใดยังไม่มีความหลักฐานปรากฏแน่นอน

ลักษณะและหน้าที่ของพระคลังสินค้า

ในด้านการค้าขาย ชาวต่างประเทศเดินเรือบรรทุกสิ่งของสินค้าเมืองอื่น ๆ เข้ามาค้าขายในประเทศไทย แล้วรับซื้อสิ่งของสินค้าพื้นเมืองบรรทุกไปขายยังเมืองต่างประเทศ เรือของไทยเองที่ไปมาค้าขายอย่างนี้ก็ยังมีมาก ^{๒๖} กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองท่าสำหรับค้าขายทางซาวมลายู ตลอดจนถึงเมืองจีน ญี่ปุ่นฝ่ายหนึ่ง เมืองมะริดเป็นเมืองท่าสำหรับค้าขายทางอินเดีย ตลอดจนถึงเปอร์เซีย อหรับฝ่ายหนึ่ง ส่วนอาคารที่รัฐบาลเก็บจากพ่อค้า เดิมเก็บแต่จังกอบตามขนาดปากเรือ คือบรรทุกเรือที่ไปมาค้าขายกับต่างประเทศ ถ้าไหนปากกว้างเท่าใดคิดพิศัดเก็บเงินภาษีเป็น

^{๒๖} เมื่อการค้าขายกับต่างประเทศเจริญขึ้นในไทยก็ได้ความรู้ว่า การใช้เรือไปมาค้าขายกับต่างประเทศมีกำไรมาก จึงเกิดการสร้างกำปั่นหลวงสำหรับค้าขายขึ้นบ้าง เจ้านายและขุนนางไทยที่มีทุนทรัพย์ต่างก็ต่อเรือกำปั่นไปค้าขายถึงเมืองต่างประเทศ มีเรือไทยไปค้าขายทางตะวันตกถึงอินเดีย ทางใต้ลงไปจนถึงเกาะชวาและมัลลัคสัน ทางตะวันออกไปจนถึงเมืองฉวน เมืองจีนและเมืองญี่ปุ่น เป็นต้นี้ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประชุมพงศาวดาร ภาค ๕๕
"ว่าคดียอังกษเข้ามาทำสัญญากับไทย" (โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร พ.ศ. ๒๔๗๓) หน้า ๑๒

อัตราความขนาดปากเรือว่าวละเท่า่นั้น ๆ ทุกเที่ยวที่ไปมา เก็บจึงกอบอย่างนี้เหมือนกันทั่วไปทั้งไทยและจีนตามแถบฝรั่ง ^{๙๗} อีกอย่างหนึ่งรัฐบาลได้ผลประโยชน์จากกำไรในการซื้อขายสินค้าเองด้วย การที่รัฐบาลค้าขายในขั้นแรกจะเป็นอย่างไรยังไม่ได้ความชัด เข้าใจว่าจะเป็นค้าขายเมื่อแรกชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขายจะไม่ใคร่มีใครค้าขายด้วย จะทวงหนี้สินก็ยาก จึงพอใจค้าขายกับรัฐบาลซึ่งเป็นเจ้าของเมือง บางทีจะเป็นมาแต่ก่อนฝรั่งเข้ามาค้าขายแล้ว ครั้นฝรั่งเข้ามาค้าขายในขั้นแรกจึงพอใจให้รัฐบาลรับเหมาซื้อสินค้าจากฝรั่งไปจำหน่ายเป็นรายย่อยในพื้นที่เมือง และให้รัฐบาลรับซื้อสินค้าในพื้นที่เมืองมารวมไว้ขายให้ฝรั่ง ^{๙๘} จึงทำให้เกิดมีการค้าผูกขาดของรัฐบาลขึ้นในขั้นหลัง หรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เนื่องจากรายได้ของรัฐบาลในสมัยก่อนเก็บจากราษฎรเป็นสิ่งของต่ำ เช่น ดิบุก พริกไทย ครั่ง ชี้งีง ไม้หอม ฯลฯ ซึ่งเกิดขึ้นในพื้นที่เมือง สิ่งของเหล่านี้ส่งเข้ามาเป็นของหลวงเก็บสะสมไว้ในพระคลังสินค้า เมื่อมีสินค้าแล้วรัฐบาลจึงดำเนินการค้าขายเองได้โดยสะดวก โดยแต่เรือออกไปค้าขายต่างประเทศ เช่น จีน หรือขายให้แก่พ่อค้าต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายยังเมืองไทย โดยที่การค้าขายแบบนี้ค้าขายได้ให้แก่รัฐบาลอย่างมาก รัฐบาลจึงเริ่มผูกขาดการค้าขายกับต่างประเทศทั้งหมด ^{๙๙}

นอกจากนี้เข้าใจว่ายังมีการซื้อขายของหลวงบังคับกับพ่อค้าชาวต่างประเทศที่มาค้าขายในเมืองไทย เนื่องมาจากความปลอดภัยของประเทศ เรือต่างประเทศเอาเครื่องศัตราวุธและสินค้าเป็นสินค้าเข้ามาขาย ของเหล่านี้รัฐบาลไม่ปรารถนาจะให้ตกไปถึงมือปัจเจกมิตร แต่จะห้าม

^{๙๗} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไทยรบพม่า เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๓ หน้า ๒๖๐

^{๙๘} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑๗

^{๙๙} W.A. Graham, Siam, (London: Alexander Moring Ltd., The De La More Press, 1912) p.337

สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑๓ หน้า ๑๐๑

มิให้ชาวต่างประเทศเอาเข้ามา รัฐบาลก็ต้องการมีไว้สำหรับใช้ราชการบ้านเมือง จึงยอมมิให้ชาวต่างประเทศเอาเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์เข้ามาได้ แต่บังคับว่าต้องขายแก่รัฐบาลแห่งเดียว เมื่อรัฐบาลซื้อของเหล่านั้นไว้จนมีเกินจำนวนต้องการ รัฐบาลก็ขายเป็นรายย่อยไปแก่ไพร่บ้านพลเมือง เกิดกำไรแก่รัฐบาลด้วยประการนี้^{๒๐} นอกจากนี้เมื่อรัฐบาลต้องการสิ่งของใช้ในราชการ เช่น เครื่องศาสตราวุธยุทโธปกรณ์สำหรับป้องกันประเทศ เป็นต้น ก็สั่งให้พวกพ่อค้าต่างประเทศเที่ยวหาซื้อมาส่ง หรือถ้าหากว่าเรือที่มาจากเมืองต่างประเทศบรรทุกสินค้าซึ่งต้องการใช้ในราชการเข้ามารัฐบาลต้องซื้อไต่ก่อน จึงเกิดเป็นธรรมเนียมในเวลาเมื่อเรือเข้ามาจากเมืองต่างประเทศ เจ้าพนักงานต้องลงไปตรวจดูสินค้าที่รัฐบาลต้องการก่อน เมื่อพบแล้วก็คิดไว้ห้ามขายแก่ผู้อื่นผู้ใด ต่อสินค้าที่รัฐบาลไม่ต้องการจึงยอมให้จำหน่าย^{๒๑} อีกอย่างหนึ่งนั้นเนื่องจากสินค้าขาออกของไทยบางอย่าง เป็นของหาได้ในพื้นเมือง แต่เป็นของมีน้อยและหายาก ดังเช่น ดีบุก เป็นต้น ของเหล่านี้พวกพ่อค้าต่างประเทศหากันต้องการจะเอาไปขายประเทศอื่นเพราะขายได้ราคาแพง รัฐบาลจะยอมให้ซื้อขายกันได้ตามใจ เกรงของเหล่านี้จะหมดสิ้นไม่มีเหลืออยู่สำหรับใช้ราชการบ้านเมือง จึงกำหนดว่าเป็นสิ่งของต้องห้าม มิให้ซื้อขายกันในท้องตลาด ใครมีสินค้าต้องห้ามเหล่านี้ถ้าจะขายให้เอามาขายต่อพระคลัง ใครจะซื้อก็ให้มาซื้อที่พระคลัง รัฐบาลเปิดขายไปแต่พอเห็นสมควร วิธีการซื้อขายที่รัฐบาลบังคับเช่นว่ามานี้

^{๒๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ "ตำนานภาษีอากรบางอย่าง" ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่มจบ (ป. พิเศษาคะ การพิมพ์ ธนบุรี สำนักพิมพ์คลังวิทยา พ.ศ. ๒๕๐๖) หน้า ๕๑

หลวงวิจิตรวาทการ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๔ หน้า ๔๕

^{๒๑} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๕ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑๖ หน้า ๑๐-๑๑

บางทีจะมีมาแต่ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมหรือก่อนนั้นแล้ว ^{๒๒}

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต๋องรามาธิบดีทรงอธิบายเรื่องตั้งคลัง
สินค้าไว้ว่า

... เรื่องคลังสินค้านั้นเกิดแต่ค้าขายกับฝรั่งไม่เกี่ยวกับค้าขายทาง เมืองจีน หม่อมฉัน
ทราบจากหนังสือซึ่งฝรั่งแต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า ตั้งแต่ฝรั่งสามารถแล่นเรือจาก
ยุโรปอ้อมมาฟริกามาได้ถึงอินเดียและประเทศอื่น ๆ ทางฝ่ายตะวันออกนี้ เทียวขอ
อนุญาตเจ้าของเมืองตั้งสถานีการค้าเป็นที่พักตามเมืองที่เป็นท่าเลค้าขาย ในสถานนั้น
ตั้งคลังสินค้าเป็นที่พักสินค้าซึ่งบรรทุกมาจากยุโรปก่อนจำหน่ายขายแก่ชาว เมือง และ
เป็นที่พักสินค้าซึ่งซื้อหาได้ในพื้นเมือง เมื่อก่อนบรรทุกเรือส่งไปยุโรป เมื่อพวกฝรั่ง
ไปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษมาค้าขายถึงกรุงศรีอยุธยาก็มาตั้งสถานีการค้าเช่นนั้น
ที่ริมแม่น้ำข้างใต้พระนคร การค้าขายของพวกฝรั่งต้องเกี่ยวข้องกับรัฐบาลหลายอย่าง
เป็นต้นว่า ถ้าเอาเครื่องใช้สักราวชุดุทธรณ์เข้ามาขาย รัฐบาลไม่ยอมมิให้ขายแก่ผู้อื่น
นอกจากรัฐบาล แม้สินค้าอย่างอื่นถ้าเป็นของต้องใช้ในราชการ ก็ต้องขายให้รัฐบาล
ก่อนผู้อื่น ส่วนสินค้าในพื้นที่ฝรั่งปราดานจะซื้อนั้น ที่เป็นของดีมีราคา มาก เช่น
ดีบุก และงาช้าง เป็นต้น เป็นของหายากรัฐบาลเกรงจะหมดเสียจึงมีผู้คิดว่าเป็น
"สินค้าของห้าม" ชาวเมืองจะขายได้แต่แก่รัฐบาล ห้ามมิให้ขายแก่ผู้อื่น เป็นประเพณี
ที่มีมาแต่ก่อนแล้ว ถึงสินค้าที่มีของห้าม มีของบางอย่าง เช่น เขาและหนังกางเป็นต้น
ก็หายากยังไม่เป็นของสินค้าในท้องตลาด พวกฝรั่งก็ต้องขอซื้อสินค้าของห้ามและต้อง
ขอให้รัฐบาลจัดหาสินค้าหายากมาขายแก่ตน การส่งเคราะห์ฝรั่งด้วยประการดังกล่าว
มานี้ เป็นทางที่ใ้กำไรเป็นผลประโยชน์แก่รัฐบาลอีกอย่าง ๑ ถึงรัชกาลพระเจ้า-
ปราสาททองจึงขยายการห้ามผลประโยชน์ในทางนั้นให้มีผลยิ่งขึ้น ด้วยตั้งคลังสินค้า

^{๒๒} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต๋องรามาธิบดี "ตำนานภาษีอากรบางอย่าง"
เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๒๐ หน้า ๕๑-๕๒

ของหลวงให้เหมือนอย่างของฝรั่ง เป็นที่รวมสินค้าต่าง ๆ ที่หามาขายฝรั่ง และรับ
 เหม้าซื้อสินค้าต่างประเทศที่ฝรั่งเอาเข้ามาไว้ในคลังสินค้าสำหรับขายออกไปแก่ชาว
 เมือง เมื่อตั้งคลังสินค้าแล้วตั้งบัญญัติเพิ่มสินค้าต้องห้าม ให้ซื้อขายได้แต่รัฐบาลอีกหลาย
 อย่าง สินค้าที่ฝรั่งเอาเข้ามาขายก็ตั้งบัญญัติสิ่งหนึ่งให้ขายแต่แก่รัฐบาลเพิ่มขึ้นอีกหลายสิ่ง
 คือผ้าแดง (ชะรอยจะอ้างว่าสำหรับทำเครื่องแต่งตัวทหาร) เป็นต้น แลสินค้าสามัญ
 เช่นเครื่องถ้วยชาม ก็ต้องให้รัฐบาลเลือกซื้อได้ก่อนผู้อื่น ว่าโดยยอรัฐบาลทำการค้า
 หากำไรขึ้นในกรมพระคลังสินค้าอีกอย่าง ๑ มูลของกรมพระคลังสินค้านี้มาดังนี้...^{๒๓}

จึงกล่าวได้ว่ารัฐบาลได้กำไรในพระคลัง เป็นผลประโยชน์แผ่นดินเพิ่มขึ้นจากการกำหนด
 สินค้าต้องห้ามดังกล่าว เมื่อพระคลังมีการซื้อและจำหน่ายสินค้ามากขึ้นเช่นกล่าวมา การแผนกนี้
 จึงได้ชื่อว่าพระคลังสินค้า^{๒๔}

ตั้งแต่เริ่มมีการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ เป็นต้นมาจนถึงสมัยสมเด็จพระเจ้า-
 ปราสาททอง และสมเด็จพระนารายณ์มหาราช รัฐบาลไทยได้ควบคุมการค้าระหว่างประเทศ
 เข้มงวดกวดขัน โดยได้ห้ามและผูกขาดสินค้าให้เป็นส่วนที่ค้าได้เฉพาะรัฐบาลมากมายหลายอย่าง

^{๒๓} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ "บันทึก เรื่อง ความรู้ต่าง ๆ"
 ศิลปากร ปีที่ ๖ เล่ม ๕ (มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๖) หน้า ๒๒-๒๓

^{๒๔} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประชุมพงศาวดารภาคที่
๕๕ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑๖ หน้า ๕ ทรงอธิบายว่า การที่พระคลังสินค้าได้กำไรมาก
 นั้น เนื่องจากมีการตั้งพระคลังสินค้าเป็นของหลวง และมีหมายประกาศบังคับว่า สินค้าบางอย่าง
 ขายได้แต่เป็นของหลวง ราษฎรผู้ใดเสาะหาได้สินค้าชนิดดังกล่าวซึ่งเป็นของผูกขาดให้ทำการค้า
 ได้แต่เฉพาะของหลวงนั้น ก็จะต้องนำมาขายให้พระคลังสินค้าแห่งเดียว จะไปขายให้ผู้อื่นไม่ได้
 ส่วนพ่อค้าชาวต่างประเทศ หรือพ่อค้าผู้ส่งสินค้าพื้นเมืองชนิดดังกล่าวออกไปจำหน่ายต่างประเทศ
 ก็ต้องมารับซื้อสินค้านั้น ๆ จากพระคลังสินค้า พระคลังสินค้าจึงได้กำไรเป็นจำนวนมาก

การที่กำหนดสินค้าของห้ามนี้ บางที่จะเกิดแต่ประสงศจะไม่ให้คนเที่ยวมาสัตว์กัดไม้ซุดแร่โลหะอันมีค่าให้หมดสิ้นไปเสียโดยเร็วก็เป็นได้ ๒๕

การที่รัฐบาลค้าขายดังกล่าวมานี้ เป็นการเกี่ยวข้องต้องจ่ายและรับเงินทอง จึงตกเป็นหน้าที่ของพระยาโกษาธิบดี

...การค้าขายต่างประเทศอยู่ในความควบคุมของพระคลัง หรือเสนาบดีคลัง และกิจการส่วนใหญ่ดำเนินไปตามความเห็นสมควรของพระคลังทั้งหมด หรือมีเจ้าหน้าที่ผู้ใดคนหนึ่งของพระคลัง ทำหน้าที่ในพระปรมาภิไธยของพระเจ้าแผ่นดิน ดังนั้นองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงเป็นพ่อค้าทำการค้าขายทั้งขาเข้าและขาออกที่สำคัญในประเทศ ผลของการดำเนินการนี้ไม่เป็นเรื่องที่น่าขัดข้องดังที่เป็นอยู่ในรัฐสมัยใหม่ เนื่องจากรายได้ทั้งหมดของประเทศ เป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งไม่ใช่แต่เพียงพระองค์มีรายได้โดยตรงเป็นจำนวนมากจากการค้าขายเท่านั้น แต่พระองค์ยังมีรายได้ที่เก็บจากภาษีอากร ซึ่งแม้เมื่อเทียบกับรายได้จากการค้าขายแล้ว จะเป็นจำนวนเพียงเล็กน้อยก็ตาม... ๒๖

๒๕ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไทยรบพม่า เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๓ หน้า ๒๖๐

๒๖ Wood เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๑๖๓ "...Foreign Trade was placed under the control of the Prak'lang or Minister of the Treasury and Finance, and most of the business came ultimately to be transacted by him, or by one of his subordinates acting on behalf of the king, The king himself was thus the principal import and export merchant in the country. The result of this was not so inconvenient as it would be in a modern state, since all the revenues of the country were, in any case, the personal property of the King, not by making large direct profits through trading, he was presumably able to manage with a proportionately small amount of revenue derived from taxation..."

ราชการฝ่ายโกษาธิบดีแท้จริงเป็นงานฝ่ายคลัง แต่ตามทำเนียบศักดินาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ปรากฏว่ามีตำแหน่งเจ้าหน้าที่ตลอดจนหน้าที่ราชการเกี่ยวกับการค้าสำเภา อยู่ในอำนาจของโกษาธิบดี จึงเข้าใจว่ากรมท่าคงจะเกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แล้ว และรวมอยู่กับพระคลังมาตั้งแต่นั้น ^{๒๓} ในหนังสือพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน พอทำให้มองเห็นกรมท่าในสมัยโบราณได้ โดยทรงอธิบายว่า พระคลังกรมท่าซึ่งเป็นเสนาบดีจตุสดมภ์ คงจะเป็นตำแหน่งที่บังคับบัญชาในการเงินซึ่งจะเข้าในพระคลัง และที่จะจ่ายราชการบังคับจัดการภาษีอากรขนอน ตลาดทั้งปวงทั่วไป และบังคับชำระค่าธรรมเนียมของด้วยพระราชทรัพย์หลวง แต่ในเวลานั้น เงินที่จะเป็นพระราชทรัพย์เข้าในท้องพระคลังโดยภาษีอากรมีน้อย ส่วนที่จะจ่ายก็น้อยเหมือนกัน จะใช้ราชการสิ่งใดก็เกณฑ์คนมาใช้ ซึ่งเป็นหน้าที่ของมหาดไทย กลาโหม สัสดี เสียโดยมาก กรมพระคลังคงจะมีราชการน้อยไม่พอกับตำแหน่ง ครั้นเมื่อมีการค้ากับเมืองจีนแต่งสำเภาหลวงออกไปค้าขาย เป็นการเกี่ยวข้องกับเขาที่จะจำหน่ายและเก็บพระราชทรัพย์โดยตรง การแต่งสำเภาขึ้นจึงคงจะต้องตกเป็นหน้าที่กรมพระคลัง เมื่อกรมพระคลังเป็นผู้ค้าขายกับต่างประเทศ เช่นนี้ ก็คงเป็นผู้ที่กว้างขวางในหมู่คนต่างประเทศ เมื่อมีคนต่างประเทศเข้ามาในบ้านเมือง จึงต้องมอบให้เจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้รับรอง พนักงานเจ้าท่าสำหรับรับคนต่างประเทศจึงได้ตกอยู่ในกรมพระคลัง กับทั้งแต่งสำเภาและรับคนต่างประเทศนี้ในเวลานั้น ก็คงจะไม่เป็นการหนักหนาอันใด เพราะมีตำแหน่งที่จะบังคับการอยู่เพียงสองอย่าง คือ เป็นเสนาบดีว่าการคลัง และเป็นเสนาบดีว่าการต่างประเทศควบคุมกรมท่าอยู่ด้วย ^{๒๔}

^{๒๓} สว่าง กาญจนาคพันธ์ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑๓ หน้า ๑๐๑

^{๒๔} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน (โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร พระนคร พ.ศ. ๒๔๕๐) หน้า ๕-๖

ในค่านกรมท่า ทำเนียบศักดิ์ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้แยกพระสุพรรณ-
มนตรีว่า ฝ่ายแขก ฝ่ายจีนขึ้นอยู่กับพระโขนงราชเศรษฐีเป็น ๒ อย่าง เรียกว่ากรมท่าขวาและ
กรมท่าซ้าย ส่วนกิจการเกี่ยวข้องกับต่างประเทศฝ่ายตะวันตกนั้นในชั้นแรกได้จัดแยกเอาไปรวม
เข้าไว้กับฝ่ายแขกบ้าง ฝ่ายจีนบ้าง แล้วแต่จะเหมาะแก่เหตุการณ์ จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงตั้งเจ้าท่าฝรั่งขึ้น สำหรับรับพวกพ่อค้าทางประเทศ
ตะวันตกโดยเฉพาะดังปรากฏในประกาศเรื่องตำแหน่งเจ้าท่าใน จ.ศ. ๑๒๑๕ (พ.ศ. ๒๓๕๖)
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

... สมเด็จพระบรมมหาราชวังกุฎพระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม แลเมืองขึ้นเมืองออก
กรุงสยามทั้งปวง ขอประกาศความสำคัญอันนี้ไว้แก่คนบางพวกฤาคนคนเดียว ผู้จะได้อ่าน
หนังสือนี้ให้ทราบกาลก่อนสืบมากระทั้งทุกวันนี้ว่าด้วยตำแหน่งที่ตั้งขุนนาง เจ้าท่าสำหรับรับ
แขกเมืองและลูกค้าที่เป็นชาวยุโรปแควอเมริกาทั้งปวง แต่ก่อนในกรุงสยามนี้ตั้งแต่ครั้ง
กรุงเทพวาราวดีศรีอยุธยา มาจนถึงตั้งกรุงอมรรัตนโกสินทร์มดินทรายุทธยาณี มีเรือ
ลูกค้าต่างประเทศมาค้าขายแต่จีน แลญวนแลแขกอินเดียบ้าง แหกอาหรับบ้าง แต่ครั้งที่
ยังมีไค้ขึ้นแก้อังกฤษ แลชาว มลายูบ้าง ที่มีไค้ขึ้นแก่ไทย เพราะฉะนั้นกฎหมายเดิมซึ่งตั้ง
แต่ครั้งกรุงเทพวาราวดีศรีอยุธยาสืบมา ขุนนางผู้ทำกฎหมายปกครองพร้อมขอให้พระบาท
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินตั้งกรมท่าซ้ายไว้สำหรับรับแลว่าลูกค้าเมืองจีน ญวน ที่มีบ้านเรือน
อยู่ในฝั่งซ้ายของคุ้งทะเลไทย แลให้กรมท่าขวาไว้สำหรับรับแลว่าลูกค้าแขกอินเดีย แหก
อาหรับ แหกชาว มลายู แลพราหมณ์ที่มีบ้านเมืองตั้งอยู่ในฝั่งขวาของคุ้งทะเลไทย กรม
ท่าซ้ายย่อมตั้งเจ้ากรม ปลัดกรม และพนักงานใช้แต่ล้วนเป็นเชื้อจีน ญวน กรมท่าขวา
ย่อมตั้งเจ้ากรมปลัด และเจ้าพนักงาน ใช้แต่ล้วนเป็นคนเชื้อสายคนที่ถือศาสนาหมัทธิที่
ไทย เรียกว่าแขกทั้งสิ้น เพื่อจะให้คุ้นเคยรู้จักเจรจาภาษา และรู้จักขนบธรรมเนียม

ต่างประเทศของลูกค้าที่มาแต่เมืองนั้น ๆ ทุกประเทศตามชายขวา กรมท่าชายขวาทั้ง ๒ นั้นให้ขึ้นแก่กรมท่ากลาง ซึ่งเป็นกรมเจ้าพนักงานใหญ่ในจตุสดมภ์สำหรับไว้ท้าวทองพระคลัง ทั้งปวง ^{๕๕} แลหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันออกทั้งปวง ด้วยนี้ เจ้าพระยาโกษาธิบดีผู้เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ในกรมท่ากลางจึงได้เป็นผู้สำเร็จราชการว่าการต่างประเทศสืบมาแต่โบราณ แต่ครั้งกรุงเทพวารวดีศรีอยุธยาในบางที่มีเรือราชทูตบ้าง เรือกำปั่นลูกค้ามาแต่ประเทศแผ่นดินใหญ่ ๆ ข้างยุโรปก็หลายครั้งหลายคราว แลคนซึ่งเป็นพวกโปรตุเกสบ้าง ฝรั่งเศสบ้าง เป็นบุตรหลานของคนยุโรปต่าง ๆ บ้าง ได้เข้ามาตั้งค้าขายอยู่ในแผ่นดินสยามก็มีอยู่บ้าง แต่ครั้งบ้านเดิมเมืองเดิมของคนพวกนั้นไปรอนแปรไป ฤาถึงจะไม่ไปรอนแปรก็เพราะทางไปมาลำบาก คนที่มานั้นก็โดยสารมาหลายต่อหลายบ้านหลายเมือง จะกลับไปกลับมามีบ้านเมืองเดิมก็ยาก จะเอาที่พึ่งในผู้ครองแผ่นดินเดิมของตัวโดยฉันทมิได้ ก็ยอมถวายตัวแก่พระเจ้าแผ่นดินเมืองสยามให้ทรงใช้ เป็นทหารบ้าง เป็นหมอบ้าง ก็มีอยู่โดยมาก ถึงกระนั้นตำแหน่งเจ้าท่าซึ่งพระเจ้าแผ่นดินจะตั้งไว้สำหรับจะได้รับลูกค้าซึ่งมาแต่ประเทศแผ่นดินใหญ่ต่าง ๆ ในยุโรปนั้น ก็ยังไม่มี เพราะว่าการราชทูตและลูกค้าซึ่งมาในกลางครึ่งกลางที่ แต่ข้างแผ่นดินยุโรปก็ยอมมากับจีนแต่เมืองมาเก๊าบ้าง มากับแขกอินเดีย แขกอาหรับ แขกมลายูบ้าง เอาจีนและชาวอินเดียชาวอาหรับแลมลายูเป็นล่านำ เพราะฉะนั้นเสนาบดีผู้ว่าการต่างประเทศจึงได้บังคับให้เจ้าท่าในกรมท่าชายบ้าง ในกรมท่าขวาบ้าง รับผิดชอบลูกค้าซึ่งมาแต่ยุโรป ตามล่านำของทูตแลลูกค้านั้นเป็นเงินค่าคนที่เรียกว่าแขกเจรจาภาษานั้น ๆ พอได้ราชการ หาได้ตั้งบุตรหลานของคนที่เป็นชาวยุโรปขึ้นเป็นเจ้าท่ารับไม่ ครั้นมาเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร

^{๕๕} กรมท่ากลางขึ้นอยู่กับจตุสดมภ์ คือโกษาธิบดีซึ่งได้ชื่อว่าพระคลัง รวมทั้งพระคลังสินค้า และกรมท่าด้วย

เรียกพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยตั้งแต่ปีที่ ๕ ที่ ๑๐ ในแผ่นดินนั้นมา มีกำนันลูกค้าพวกโปรตุเกสบ้างพวกอังกฤษบ้าง หากกำนันแม่เป็นของพวกอินเดียก็ใช้องค์อังกฤษมีคนอังกฤษเป็นกำนันเข้ามาค้าขายหลายลำขึ้น แล้วมีทูตโปรตุเกสมาแต่เมืองมาเก๊า ทูตอังกฤษแต่เมืองเบงกอลเข้ามาว่าจะขอทำสัญญาค้าขายด้วย ครั้งนั้นเสนาบดีว่าการต่างประเทศบังคับให้เจ้าพนักงานในกรมท่าขวาที่เรียกว่าแขกไปรับความล้าของทูตแลกำนันเรือลูกค้าที่มานั้นโดยอย่างเดิวก่อน พวกทูตแลลูกค้ากำนันนายเรือต่าง ๆ ซึ่งเป็นคนชาวยุโรปไม่ชอบใจ ร้องว่าจะให้ทูตจากภาษาแลใช้หนังสือกับพวกเจ้าพนักงานซึ่งเป็นแขกนั้นยากลำบากนัก จะใคร่ได้ล้าและเจ้าพนักงานว่าการทำให้เป็นคนมีภาษาแลปรกติคล้ายกับคนยุโรปด้วยกัน ครั้งนั้นเสนาบดีว่าการต่างประเทศ จึงได้ปรึกษาพร้อมกันท่านเสนาบดีที่ปลุการาชการแผ่นดินทั้งปวงแล้ว ได้นำความขึ้นกราบทูลแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ๆ จึงทรงหาฯพร้อมกับเสนาบดีแล้ว จึงโปรดให้ตั้งอย่างธรรมเนียมให้พระเจ้าแผ่นดินกับเสนาบดีว่าการต่างประเทศ เลือกล้านจักษุคณินที่เป็นเชื้อสายคนในยุโรปเมืองใดเมืองหนึ่งซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ นี้ ตั้งไว้เป็นกรมล้าพนักงานอีกจำพวกหนึ่ง เรียกว่าล้าฝรั่ง ให้ขึ้นในกรมท่ากลางตั้งกรมท่าซ้ายขวาซึ่งมีมาแต่เดิม แลให้มีขุนนางตัวนายได้บังคับพด ล้าฝรั่งคนหนึ่งเป็นเจ้าทำยุโรปแผนกหนึ่ง ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงปรึกษาพร้อมด้วยเจ้าพระยาคลังเสนาบดีว่าการต่างประเทศ ตั้งคนซึ่งเป็นเชื้อสายโปรตุเกสแก่คนหนึ่ง เกิดในกรุงเทพฯ นี้ได้ศึกษารัฐภาษาลาดิน ภาษาโปรตุเกสมาก รู้ภาษาอังกฤษบ้าง ชื่อตัวคนนั้นอยู่โยเซบให้เป็นขุนนางเจ้าทำยุโรป โดยนามตามยศในภาษาสันสกฤตว่า หลวงสุรสาคร ถือศักดินา ๔๐๐ กรมล้าฝรั่งเจ้าทำฝรั่ง

ได้มีมาตามพระราชบัญญัตินั้นในปีโรง โทศก จ.ศ. ๑๔๘๒^{๓๐} เป็นที่ ๑๒ ในแผ่นดิน
นั้น...^{๓๑}

ดังนั้นในชั้นแรกที่มีการค้าขายกับต่างประเทศนั้น จึงยังคงมีแต่กรมท่าซ้ายและกรมท่าขวา
ขึ้นอยู่กับพระคลัง หรือตำแหน่งโกษาธิบดี สำหรับจัดการคอนรับแขกเมืองซึ่งมาจากทางจีนและ
อินเดียเท่านั้น การที่ต้องมีเจ้าท่าสำหรับรับรองพ่อค้าจากต่างประเทศนี้ก็เนื่องด้วยไทยกวดขัน
ห้ามปรามลูกค้ายต่างประเทศมิให้ค้าขายได้ตามชอบใจ ดังปรากฏอยู่ในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ตาม
ที่ได้กล่าวมาแล้ว

หน้าที่อีกอย่างหนึ่งของพระคลังสินค้าคือการแต่งเรือออกไปค้าขายยังต่างประเทศ พระ
คลังสินค้าเป็นที่เก็บของส่วย คือของพื้นเมืองที่ไพร่ส่วยนำมาเสียบให้หลวงแทนการเป็นทหาร ของ
ส่วยเหล่านี้เมื่อรวบรวมได้มากพอเมื่อใดก็บรรทุกสินค้าลงไปขายต่างประเทศร่วมกับสินค้าซึ่ง
เจ้าพนักงานคลังสินค้าจัดซื้อหาเพิ่มเติมไว้ด้วย^{๓๒} ดังปรากฏว่ามีเรือกำปั่นของหลวงบรรทุก
สินค้าของหลวง เช่น ฝัก และผง เป็นต้น ไปขายถึงอินเดียบ้าง เมืองจีนบ้าง เมืองชวาบ้าง
และประเทศอื่น ๆ บ้าง แล้วรับซื้อสินค้าต่างประเทศที่ตกลงกันไว้ในประเทศนี้ เช่น ฝักดาบ และ
ถ้วยชาม เป็นต้น เข้ามาให้พระคลังสินค้าจำหน่ายไต่กำไรมากกว่าในทางนี้เป็นผลประโยชน์ของหลวง^{๓๓}

^{๓๐} จ.ศ. ๑๔๘๒ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๖๓

^{๓๑} กฎหมายแพ่งกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ กองจดหมายเหตุเขียน หอสมุดแห่งชาติ
สมุดถือเฝ้า จ.ศ. ๑๒๑๕ หมายเหตุ ๑๑๔

^{๓๒} สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑๓ หน้า ๑๐๕ (อ้างจากความ
เรียงเรื่องต่าง ๆ ของครูเทพ)

^{๓๓} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถาวรวงศ์ "ตำนานภาษีอากรบางอย่าง"
เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๒๐ หน้า ๑๕๓

นอกจากจะแต่งเรือออกไปค้าขายยังต่างประเทศแล้ว ยังอาจขายให้แก่พ่อค้าต่างประเทศที่ต้องการสินค้าพื้นเมืองบรรทุกเรือออกไป ส่วนสินค้าขาเข้าพระเจ้าแผ่นดินทรงซื้อไว้ก่อน โดยมีเจ้าพนักงานจากพระคลังสินค้าจัดซื้อของจากพ่อค้าซึ่งนำเข้ามาในประเทศไทย เนื่องจากรัฐบาลไทยได้ผูกขาดห้ามพ่อค้าจำหน่ายสินค้าบางอย่างให้แก่ประชาชนโดยตรง สินค้าสิ่งหนึ่งเป็นที่นิยมกันมากรัฐบาลก็ผูกขาด เช่น ฝ้า ซึ่งปรากฏว่าได้เริ่มผูกขาดในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นต้น สินค้าดังกล่าวนี้เป็นสินค้าต้องห้าม คลังสินค้าจะเก็บรักษาสິงของเหล่านั้นไว้ในพระคลัง และจะนำออกมาจำหน่ายให้แก่ประชาชนในเวลาอันสมควร สำหรับสินค้าอื่นซึ่งไม่ต้องห้ามนั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงมีสิทธิเลือกซื้อได้ก่อนจะนำออกขาย ดังนั้นเมื่อเจ้าหน้าที่พระคลังสินค้าผู้แทนพระองค์ของพระเจ้าแผ่นดินเลือกซื้อแล้วพ่อค้าจึงจะนำของที่เหลือจากเลือกออกจำหน่ายแก่ชาวเมืองต่อไป ^{๓๔} นอกจากนี้ฟินเลย์สัน (Finlayson) ซึ่งเข้ามาถึงประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๓๖๔ พร้อมกับครอเว็คในรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ยังได้เขียนถึงการเลือกซื้อสินค้าเป็นของหลวงอีกด้วย โดยเขียนไว้ว่า

...พระเจ้าแผ่นดินและข้าราชการของพระองค์เรียกร่องสิทธิพิเศษในการซื้อสินค้า ก่อนที่จะออกคำอนุญาตให้ทำการค้าขายได้ สั่งให้นำอาวูฐป็นมาเป็นสินค้าขาเข้า และกำหนดราคาตามที่ต้องการจะซื้อ คงจะเป็นที่คาดหมายไว้แล้วว่า ไม่มีประชาชนคนใดกล้าเสนอราคาสูงกว่าราคาที่พระเจ้าแผ่นดินและข้าราชการของพระองค์

^{๓๔} ลังฯ กาญจนาคพันธ์ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑๓ หน้า ๑๐๕-๑๐๖

กำหนดให้... ๓๕

จึงทำให้เข้าใจว่าในสมัยอยุธยาตอนกลาง ซึ่งมีการจัดตั้งพระคลังสินค้าก็คงจะมีการบังคับซื้อ เช่นเดียวกัน เนื่องจากสินค้าเข้าสามารถหารายได้ให้แก่รัฐบาลอย่างมากโดยการได้อำนาจที่จะเลือกซื้อของก่อนเช่นนี้

ลักษณะการควบคุมการค้าในชั้นแรกคงมีแต่สินค้าต้องห้ามบางอย่าง ต่อมาภายหลังก็ได้ค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้นจนการค้าทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจของพระคลังสินค้า จึงอาจกล่าวได้ว่า พระคลังสินค้าคือองค์การของรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อผูกขาดการค้าในประเทศ ควบคุมการค้าเข้าและขาออกโดยการจัดการค้าขายเอง และถือเอาผลกำไรเป็นของหลวงซึ่งนับเป็นรายได้ของแผ่นดินที่สำคัญอย่างหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอธิบายถึงลักษณะและหน้าที่ของพระคลังสินค้าไว้ดังนี้

...กรมพระคลังสินค้านี้เกิดขึ้นด้วยการแต่งสำเภาเป็นพนักงานอันหนึ่งซึ่งตั้งขึ้นใหม่พร้อม ๆ กับกรมท่า ข้าราชการ เพราะแต่ก่อนเจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้แต่งสำเภา

^{๓๕} George Finlayson, The Mission to Siam and Hue, (London: John Murray, Albemarle-Street, MDCCCXXVI) p.170

"...The king and his ministers insist in the privilege of purchasing before any permission can be granted to trade. They sent to demand musters of the articles imported and affix their own price for such as they wish to purchase... It may be readily conceived that no subject will dare to offer a higher price than that which has been tendered by the king and his ministers..."

ไปค้าขายต่างประเทศ กรมพระคลังสินค้าจึงได้เนืองอยู่ในกรมพระคลัง เป็นพนักงานสำหรับที่จะรับของส่งซึ่งเกณฑ์ไปสำหรับมาเป็นสินค้าส่งลงสาเกา และเป็นผู้จัดซื้อสินค้าซึ่งไม่มีในส่วย แต่จะบรรทุกสาเกาไปขายได้กำไร คลังสินค้าเป็นพนักงานที่จะจัดซื้อของเหล่านั้นในเวลาที่ยังนั้นราคาถูก จะได้ไปขายมีกำไร คือเป็นผู้จัดการค้าขายของเจ้าแผ่นดิน ครั้นเมื่อเจ้าพระยาพระคลังเหลวไหลไปบ้าง พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์จะพระราชทานผลประโยชน์เสกสเลยในการแต่งสาเกาแก่ผู้อื่นบ้าง ยกการแต่งสาเกาไปให้ผู้อื่น แต่คลังสินค้าก็เป็นผู้จ่ายสินค้าทั้งปวงนั้นให้แก่ผู้แต่งสาเกา เมื่อเจ้าพระยาพระคลังไม่ได้จัดการแต่งสาเกาช้านานไปก็ไม่มีการณ์ใดที่จะเกี่ยวข้องกับพระคลังสินค้า ๆ ก็กลายเป็นไม่ได้ขึ้นเจ้าพระยาพระคลังเป็นกรมหนึ่งลอยตัวอยู่ต่างหาก ครั้นเมื่อภายหลังบ้านเมืองบริบูรณ์ขึ้น การแต่งสาเกาไปค้าลดอขายไปด้วย เกิดอากรขึ้นใหม่ ๆ ได้เงินมาใช้ในราชการแผ่นดินแน่นอนดีกว่าไรค้าสาเกา อากรเหล่านั้นให้เรียกว่าภาษี เพราะเป็นอากรที่เกิดขึ้นที่เรียกมาแต่ก่อน เป็นของเกิดขึ้นใหม่เหมือนหนึ่งกำไร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะให้เห็นว่าเงินเท่าไรเกิดขึ้นในรัชกาลของท่านเท่าไร จึงโปรดให้คลังสินค้าเป็นเจ้าจำนวนเสียค่าต่างหาก แลกกันกับการจัดซื้อสินค้าลงสาเกาตามที่เคยเป็นพนักงานมาแต่ก่อน การที่บังคับบัญชาอากรกำไรใหม่เหล่านี้ จึงได้แยกออกเป็น ๒ แผนก อากรเก่า อยู่ในพระคลังมหาสมบัติ อากรใหม่ซึ่งเรียกว่าภาษีอยู่ในกรมพระคลังสินค้า คงเรียกชื่อว่า อากรอยู่...ภายหลังเมื่อเลิกการค้าสาเกาขาดแล้ว กรมพระคลังสินค้าจึงได้มีราชการแต่เพียงรับของส่งบรรทุกการ ซึ่งเกณฑ์ให้ส่งสำหรับลงสาเกาแต่ก่อน แลจ่ายของเหล่านั้นแก่นายค่านายงานบ้าง เล็กน้อยเป็นจำนวนภาษี เป็นเจ้าพนักงานผูกปี้ ไม่มีราชการอันใดอย่างอื่น... ๓๖

^{๓๖} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรุณที่ ๒ หน้า ๓๕-๓๘

จะเห็นว่าพระคลังสินค้าได้ค่อย ๆ กลายรูปมาเป็นลำดับจากลักษณะที่เป็นอยู่เมื่อตอนแรกตั้ง พระคลังสินค้าซึ่งมีจุดมุ่งหมายไปในด้านการผูกขาดการค้า และเป็นเรื่องการค้าขายโดยเฉพาะ สำหรับลักษณะพระคลังสินค้าในสมัยอยุธยาตอนกลางซึ่งเป็นสมัยแรกตั้ง หน้าที่ของพระคลังสินค้า ยังไม่เปลี่ยนไปจากวัตถุประสงค์แต่เดิมตั้ง เช่นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น การจัดตั้งพระคลังสินค้าขึ้นนับได้ว่าเป็นเรื่องที่รัฐบาลได้เริ่มเข้ามาทำการค้าขายเป็นของรัฐ เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การค้าของประเทศไทย คือการค้าขายกับต่างประเทศหรือแม้แต่การค้า ส่วนใหญ่ภายในประเทศ เป็นกรณีที่พระเจ้าแผ่นดินทรงกระทำเองโดยผ่านทางกรมพระคลังสินค้า

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย